

ÇAŞTANI BEY HİKÂYESİ CÜMLE ÇÖZÜMLEMELERİ

Mahsun ATSIZ*

ÖZET: Çaştanı Bey Hikâyesi, Eski Uygur Türkçesi dönemine ait önemli Budist hikâyelerden biridir. Bu hikâye, Daśakarmapathāvadānamālā'da (DKPAM) dokuzuncu günahın (övke üz buz köñül öritmek) anlatıldığı bölümde yer alır. Hikâyede Çaştanı Bey'in kendi ülkesini kurtarmak için şeytanlarla olan mücadelesi, masalımsı bir kurgu içinde verilir ve hikâyenin sonunda Çaştanı Bey Budalık makamına ulaşır. Çaştanı Bey Hikâyesi ile ilgili yapılan ilk çalışma F. W. K Müller ve A. von Gabain'e aittir. Bu çalışma Müller tarafından başlatılmış ancak ölümünden sonra Gabain tarafından tamamlanıp Uigurica IV'te yayımlanmıştır.

Bu makalenin amacı Çaştanı Bey Hikâyesi'nden hareketle, Eski Uygurcaya yeni başlayanlar için temel seviyede filolojik bir cümle çözümlemesi yaparak hikâyede yer alan basit ve birleşik cümle yapılarını tespit etmektir. Bu bakımdan eksik belgeler dışındaki tüm cümleler önce öğelerine, daha sonra yüklemine ve yapısına göre incelenmiştir. Ayrıca birleşik cümleler içerisinde yer alan şartlı birleşik ve iç içe birleşik cümlelerin öğelerine de yer verilmiştir. Böylelikle Çaştanı Bey Hikâyesi'nde sıkça kullanılan cümle yapıları ve bu cümle yapılarının mevcut hikâyeye katkısı ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çaştanı Bey Hikâyesi, cümle çözümlemeleri, cümle yapıları, basit cümleler, birleşik cümleler.

* Arş. Gör., Mardin Artuklu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, mahsunatsiz@artuklu.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2512-4504>

Sentence Analysis of the Story of Çastanı Bey

ABSTRACT: The story of Çastanı Bey is one of the important Buddhist stories from Old Uyghur Turkic period. This story belongs to the section where *Daśakarmapathāvadānamālā*'s (DKPAM) the ninth sin (övke üz buz köñül öritmek) is told. Çastanı Bey's struggle with demons to save his own country is given in a fabular fiction in the story. In the last part of the story, Çastanı Bey reaches the status of Buddhahood. The first study on the story of Çastanı Bey was published by F. W. K Müller and A. von Gabain. The publication was initiated by Müller, but was completed and published by Gabain in *Uigurica IV* after the death of Müller.

The purpose of this paper is, at a basic level, to analyze sentence structures in the story of Çastanı Bey for beginners of Old Uyghur studies and to identify used simple and complex sentences philologically. Therefore, all sentences except the missing documents were firstly examined in terms of parts of sentence, then predicate and structure. In addition, parts of clause of conditions and substantive clauses in complex sentences were also included. In this way, sentence structures frequently used in the story of Çastanı Bey were determined and their contribution to the story was noted.

Keywords: the story of Çastanı Bey, sentence analysis, sentence structures, simple sentences, complex sentences.

Giriş

Eski Uygur Türkçesi dönemine ait *Çastanı Bey Hikâyesi* önemli Budist hikâyelerden biridir. Bu hikâye, *Daśakarmapathāvadānamālā*'da (DKPAM) dokuzuncu günahın (övke üz buz köñül öritmek) anlatıldığı bölümde yer alır. Hikâyenin başkahramanı Çastanı Bey'dir. Çastanı Bey ülkesini kurtarmak için şeytanlarla yoğun bir mücadeleye girişir ve Budalık makamına erişir.

Elimizdeki hikâye Ugu Küşen (Toharca B) dilinden Toharcaya (Toharca A), Tohar A dilinden de Eski Uygurcaya çevrilmiştir (Elmalı, 2016, 12). Hikâyeyi Eski Uygur Türkçesine çeviren kişi, *Şilazin Praşnikè/Praştinkè*'dir. Hikâyenin çeviri tarihi tam olarak bilinmemekle beraber, muhtemelen en geç 11. yüzyılın sonu, 12. yüzyılın başlarında yazılmıştır (Elmalı, 2016, 14).

Çastanı Bey Hikâyesi üzerine çeşitli incelemeler yapılmıştır. Bunlardan ilki F. W. K Müller ve A. von Gabain'e aittir. Müller'in ölümünden sonra, A. von Gabain bu hikâyeyi *Uigurica IV*'te yayımlamıştır. S. Himran çalışmayı Türkçeye çevirmiştir (Müller - Gabain, 1945). Bu çalışmada hikâyenin transkripsiyonu, çevirisi, notları, sözlüğü ve gramer notlarına yer verilmiştir. Bunun dışında Murat

Elmalı (Elmalı, 2009; Elmalı, 2014; Elmalı, 2016) başta olmak üzere Gerhard Ehlers (Ehlers, 1987), Masahiro Shogaito - Lilia Tugusheva - Setsu Fujishiro (Shogaito - Tugusheva - Fujishiro, 1998), Jens Wilkens (Wilkens, 2010) ve Abdullah Mert (Mert, 2014) yayımlarına bakılabilir.

Budist öğretinin halka yayılması amacıyla, masalımsı bir kurgu içinde yazılan Çaçtanı Bey Hikâyesi kısaca şöyle özetlenebilir: “Bir gün hükümdar Çaçtanı Bey, *Ujjayinī* adlı şehirde dolaşırken pek çok şeytan görür. Bu şeytanlar insanların etini yiyip kanını içer, bağırsaklarını vücuduna sarar. Hükümdar bunları görünce cesaretle şeytanların arasına girer, şeytanlar da hükümdarı yemek için hazırlanır ve aralarında çeşitli konuşmalar geçer. Çaçtanı Bey, şehre ve halka verdikleri zarardan dolayı şeytanlara hesap sorar, şeytanlar ise onu öldürmek ister ancak hükümdarın gücünü görünce korkup merhamet dilerler. Daha sonra hükümdar kendi ülkesindeki hastalığın neden sona ermediğini sorunca, şeytanlar şehrin güney tarafında kötü niyetli bir şeytan olduğunu söyler ve Çaçtanı Bey, *Kalaśodara* adlı en büyük şeytanla savaşmaya gider. Bu esnada da Çaçtanı Bey ve şeytanlar arasında bazı konuşmalar geçer ve her aşamada, hükümdar yeni şeytanlarla karşılaşır. Çaçtanı Bey cesaretle ve korkusuzca şeytanlarla savaşır ve sonunda Budalık makamına erişir.”

1. Cümle Çözümlemeleri

Cümle çözümlemeleri bölümünde eksik belgeler dışında Çaçtanı Bey Hikâyesi’nde geçen bütün cümleleri ögelerine, yüklemine ve yapısına göre tek tek inceleyeceğiz. İncelememiz filolojik eksenli olup daha çok Eski Uygurca metinleri yeni okumaya başlayanlar için hazırlanmıştır. Dolayısıyla klasik gramer anlayışıyla cümleler önce ögelerine, daha sonra da yüklemine ve yapısına göre ele alınmıştır. Bununla birlikte, birleşik cümlelerin içinde yer alan iç cümleler de ayrıca çözümlenmiştir.¹ Cümle çözümlemelerinden önce, birleşik cümle yapılarına kısaca değinmek yerinde olacaktır. Zira çeşitli araştırmacıların konuya ilişkin farklı yaklaşımları söz konusudur.

Tahsin Banguoğlu birleşik cümleleri *I. Tümleme Birleşik Cümle, II. Karmaşık Birleşik Cümle* ana başlıkları altında tasnif etmiş ve birinci başlıkta “şart cümlesi, ilinti zamiri cümlesi, bağlam cümlesine”; ikinci başlıkta ise “adfiil cümlesi, sıfatfiil cümlesi, zarffiil cümlesine” yer vermiştir (Banguoğlu, 1986: 549-586).

Muharrem Ergin bu cümleleri *şartlı birleşik cümle, ki’li birleşik cümle ve iç içe birleşik cümle* olmak üzere üç başlıkta ele almıştır (Ergin, 2013: 404-406).

¹ Bu çalışmada Murat Elmalı yayını esas alınmıştır (Elmalı, 2016).

Kemal Eraslan *Eski Uygur Türkçesi Grameri*'nde, birleşik cümleleri *sıralı birleşik cümle*, *şartlı birleşik cümle*, *edatlı birleşik cümle*, *iç içe birleşik cümle*, *açıklayıcı birleşik cümle* başlıklarıyla incelemiştir (Eraslan, 2012: 528-530).

Münür Erten-Sadettin Özçelik bu cümle yapılarını *girişik birleşik cümleler*, *şartlı birleşik cümleler*, *iç içe birleşik cümleler*, *ki'li birleşik cümleler* ve *karmaşık birleşik cümleler* başlıkları altında işlemiştir (Özçelik-Erten, 2011: 226-230).

Leylâ Karahan “Türkçede Birleşik Cümle Problemi” adlı bildirisinde, fiilimsi içeren cümleleri basit cümle olarak kabul eder ve bunların görev bakımından isim, sıfat ve zarflardan hiçbir farklarının olmadığını ifade eder (Karahan, 1994: 19-23).

Serdal Kara “Girişik Cümle Problemi Üzerine Bir İnceleme” başlığıyla, konuya ilişkin başlıca yaklaşımlara değinir ve fiilimsilerin yüklem görevindeki fiiller gibi “yargı anlamı taşıdığını, çatı ve olumsuzluk ekleri aldığını, yeterlilik fiilleriyle kullanılabilirliğini ve kendine bağlı öğelerinin olduğunu”, dolayısıyla bunların basit cümle değil, girişik cümle olarak değerlendirilmesi gerektiğini dile getirir (Kara, 2012: 648).

Yukarıda kısaca ifade edilen yaklaşımlara göre, birleşik cümle yapılarından *şartlı birleşik cümleler*, *iç içe birleşik cümleler*, *ki'li birleşik cümleler* konusunda çok fazla problem görülmemektedir. Ancak *girişik birleşik cümleler* ve *karmaşık birleşik cümlelerin* değerlendirilmesinde farklı görüşler dikkat çeker. Biz ele aldığımız hikâye bağlamında, *girişik birleşik cümleleri* ve *karmaşık birleşik cümleleri* de ayrı bir yapı olarak ele alacağız çünkü fiilimsiler, Kara'nın da ifade ettiği gibi, hem yargı anlamı taşır hem de fiile özgü ekler ve cümle öğeleri alır. Karmaşık birleşik cümleler ise, farklı türdeki yan cümlelerin/yargıların temel cümleye bağlanmasından oluşur. Yani bu birleşik cümlelerde önemli olan; yan cümlelerin sayısı değil, farklılığıdır. Dolayısıyla Çaçtanı Bey Hikâyesi'nde *girişik birleşik cümle*, *şartlı birleşik cümle*, *iç içe birleşik cümle* ve *karmaşık birleşik cümle* olmak üzere dört birleşik cümle yapısı vardır.

(3484-3485) arşlanların yorığın yorıp / uçayan balığın kedininte turu / inarı berü / yorıdı

Z.T.

Z.T.

Z.T.

Y.

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: Girişik Birleşik Cümle (arşlanların yorığın yorıp, uçayan balığın kedininte turu)

(3485-3487) ötrü / èlig beg / tört beltir yolta yorıyu / anıñ arasında / sansız üküş yeklerig / körti
Z.T. Ö. Z.T. Z.T. N. Y.

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: Girişik Birleşik Cümle (tört beltir yolta yorıyu)

(3488-3490) ol y(i)me yekler / yal(a)ñuklarınñ etin yeyü kanın içip / bagarsukların / etözleriñe /
Ö. Z.T. N. Y.T.
yörgeyürler erti
Y.

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: Girişik Birleşik Cümle (yal(a)ñuklarınñ etin yeyü kanın içip)

(3490-3497) korkgu teg körk meniz tutup / yavlak katıg ünin kıkırışı / tr(i)jul badruk èliglerinte
Z.T. Z.T. Z.T.
tutup / kapk(a)ra ulug bedük tag teg etözün oynayu / oot öñlüg işin saçların eñinlerinte tüşürüp /
Z.T. Z.T.
agulug yılanın etözlerin ètinip yaratınıp / kay beltir / sayu / yorıyurlar erti
Z.T. Y.T. Ö. Y.

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: Girişik Birleşik Cümle (korkgu teg körk meniz tutup, yavlak katıg ünin kıkırışı, tr(i)jul badruk èliglerinte tutup, kapk(a)ra ulug bedük tag teg etözün oynayu, oot öñlüg işin saçların eñinlerinte tüşürüp, agulug yılanın etözlerin ètinip yaratınıp)

(3497-3501) anı körüp / ç(a)stanè èlig beg / yürekın katrunup / tonalar begi teg kşatrik begler menin
Z.T. Ö. Z.T. Z.T.
menilep / korkınçsız ayınçsız köñülin / ol yekler arasında / kirip bartı
Z.T. Y.T. Y.

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: Girişik Birleşik Cümle (anı körüp, yürekin katrunup, toňalar begi teg kşatrik begler meñin meñilep)

(3501-3505) ötrü / ol yekler / ç(a)ştanè éligig körüp / siñirgelir osuglug kılınıp / tegirmileyü avlap /
Z.T. Ö. Z.T. Z.T. Z.T.

inçe / tēp tēdiler / ay kim s(e)n negülük k(e)ntü özün ök biziñ üstün altın tag tişim(i)zke yokı bolgalı
Z.T. Y. N.

keltiñ

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: Karmaşık Birleşik Cümle [Girişik Birleşik Cümle + İç İçe Birleşik Cümle]
(ç(a)ştanè éligig körüp, siñirgelir osuglug kılınıp, tegirmileyü avlap, biziñ üstün altın tag tişim(i)zke yokı bolgalı; ay / kim s(e)n, negülük / k(e)ntü özün ök / biziñ üstün altın tag

CDU Y. (1) Z.T. Ö. Z.T.

tişim(i)zke yokı bolgalı / keltiñ

Y. (2)

(3505-3515) bo savag eşidip / ç(a)ştanè élig beg / yürekin katrunup / ançak(ı)ya y(i)me korkmadın / ol
Z.T. Ö. Z.T. Z.T.

yeklerke / inçe / tēp tēdi / ay yekler t(e)rkin maña sözleñler meniñ balıkımdakı bodunug bokunug
Y.T. Z.T. Y.

negülük ölürür sizler sizlerke bo balıkka kirkülük küç kūsün kim bërti bo meniñ y(i)ti kılıçımın
N.

körünler etözünüzlerni bıçıp öñi öñi kemişeyin balıkımnıñ uluşumnuñ bo montag tod uçuz savların

körüp sergüm teg ermez

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: Karmaşık Birleşik Cümle [Girişik Birleşik Cümle + İç İçe Birleşik Cümle]:
(bo savag eşidip, yürekin katrunup, ançak(ı)ya y(i)me korkmadın, bo balıkka kirkülük, etözünüzlerni bıçıp, balıkımnıñ uluşumnuñ bo montag tod uçuz savların körüp, sergüm;

ay yekler / t(e)rkin / maña / sözleñler, meniñ balıkımdakı bodunug bokunug / negülük / ölürür

CDU Z.T. Y.T. Y. (1) N. Z.T.

sizler, sizlerke / bo balıkka kirkülük küç kūsün / kim / bërti, bo meniñ y(i)ti kılıçımın /

Y. (2) Y.T. N. Ö. Y. (3) N.
körünler, etözünüzlerini bıçıp / öñi öñi / kemışeyin, balıkımın uлуşumnuñ bo montag tod uçuz
Y. (4) Z.T. Z.T. Y. (5) Z.T.
savların körüp / sergüm teg ermez)
Y. (6)

(3515-3529) ötrü / ol yekler / ç(a)ştanè èlig begniñ monçulayu küçlüg yavlak savın eşidip /
Z.T. Ö. Z.T.
övkelerinte ötgürü artukrak bulganıp / anta ok / yekler / oy[unı]n oynayu / bödiyü yırlayu / ayaların
Z.T. Z.T. Ö. Z.T. Z.T.
yapınıp / sıçganakların tutunup / oot öñlüg kıpkızıl saçların artlarında ıd{D}ıp / ört yalın teg tr(i)jul
Z.T. Z.T. Z.T.
badruk v(a)jirl(ı)g tokımak èliglerinte tuta / ç(a)ştanè èlig begig sançgalı urgalı kılınıp / bir ikintiske /
Z.T. Z.T. Y.T.
ınçe / tıp tışdiler / takı negü küter sizler terkin monı sançınlar bıçınlar isig özin üzüp adın ajunka
Z.T. Y. N.
ıdınlar

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: Karmaşık Birleşik Cümle [Girişik Birleşik Cümle + İç İçe Birleşik Cümle]:
(ç(a)ştanè èlig begniñ monçulayu küçlüg yavlak savın eşidip, övkelerinte ötgürü artukrak bulganıp, oy[unı]n oynayu, bödiyü yırlayu, ayaların yapınıp, sıçganakların tutunup, oot öñlüg kıpkızıl saçların artlarında ıd{D}ıp, ört yalın teg tr(i)jul badruk v(a)jirl(ı)g tokımak èliglerinte tuta, ç(a)ştanè èlig begig sançgalı urgalı kılınıp, ç(a)ştanè èlig begig sançgalı urgalı, isig özin üzüp; takı / negü / küter sizler, terkin / monı / sançınlar bıçınlar, isig özin üzüp / adın ajunka /
Z.T. N. Y. (1) Z.T. N. Y. (2) Z.T. Y.T.

ıdınlar

Y. (3)

(3529-3534) anta ötrü / ç(a)ştanè èlig beg / bar küçin üntürüp / tölükün sikriyü barıp / urumukè atl(ı)g
Z.T. Ö. Z.T. Z.T.
yekniñ töpüsinteki saçın tarta tutup / kılıçın örü k[ö]türüp / başın bıçgalı / ugradı
Z.T. Z.T. Z.T. Y.

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: Girişik Birleşik Cümle (bar küçin üntürüp, tölükün sikriyü barıp, urumuké atl(ı)g yekniñ töpüsinteki saçın tarta tutup, kılıçın örü k[ö]türüp, başın bıçgalı)

(3534-3536) anta ok / ol yekler / ç(a)stané éligniñ küçin küsünün çoğın yalının kutın kıvın körüp /

Z.T. Ö. Z.T.

artukrak / korkdılar

Z.T. Y.

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: Girişik Birleşik Cümle (ç(a)stané éligniñ küçin küsünün çoğın yalının kutın kıvın körüp)

(3536-3544) ünlerin ösürüp / élig begke / inçe / tęp tédiler / yalañuklarınñ arslanı éligler beglerniñ kut

Z.T. Y.T. Z.T. Y.

t(e)ñrisi(y)e y(a)rlıkançuçı köñül öritip köñülünñ süzgil birök bizni ölürser s(e)n y(i)me neñ seniñ

N.

balıkdakı ig toga kêtğüsü yok amtı biziñ isig özümüzke edgü köñül turgurup umug inag bolgıl

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: Karmaşık Birleşik Cümle [Girişik Birleşik Cümle + İç İç Birleşik Cümle + Şartlı Birleşik Cümle]: (ünlerin ösürüp, y(a)rlıkançuçı köñül öritip, seniñ balıkdakı ig toga kêtğü, edgü köñül turgurup; birök / bizni / ölürser s(e)n y(i)me; yalañuklarınñ arslanı éligler

CDU N. Y. (1)

beglerniñ kut t(e)ñrisi(y)e, y(a)rlıkançuçı köñül öritip / köñülünñ / süzgil, birök bizni ölürser

Y. (2) Z.T. N. Y. (3)

s(e)n y(i)me / neñ / seniñ balıkdakı ig toga kêtğüsü / yok, amtı / biziñ isig özümüzke / edgü

Z.T. Z.T. Ö. Y. (4) Z.T. Y.T.

köñül turgurup / umug inag bolgıl

Z.T. Y. (5)

(3544-3547) élig beg / inçe / tęp tédi / ay yekler t(e)rkin sözlenler neçökledi meniñ balıkımdakı

Ö. Z.T. Y.

ulusumdaki ig toga kêtmez

N.

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: İç İçe Birleşik Cümle: (ay yekler / t(e)rkin / sözlenler, neçökledi / menin

CDU Z.T. Y. (1) Z.T.

balıkımdaki ulusumdaki ig toga / kêtmez)

Ö. Y. (2)

(3547-3554) yekler / inçe / têp tédiler / ulug êlig bo ok seniñ balıkında küntin yınak bir ulug bedük

Ö. Z.T. Y.

sögüt var anta yavlak sakınçl(1)g rakşas bolur üç bedük közleri oot öñlüg saçı arkasında yadılı turup

N.

tamturmuş yula yalını teg közi karakı yalınayu tegzinü turur

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: Karmaşık Birleşik Cümle [Girişik Birleşik Cümle + İç İçe Birleşik Cümle]:

(üç bedük közleri oot öñlüg saçı arkasında yadılı turup, tamturmuş, yalınayu; ulug êlig / bo ok

CDU

seniñ balıkında küntin yınak / bir ulug bedük sögüt / var, yavlak sakınçl(1)g rakşas / bolur, üç

Y.T. Ö. Y. (1) Ö. Y. (2)

bedük közleri oot öñlüg saçı arkasında yadılı turup / tamturmuş yula yalını teg / közi karakı /

Z.T. Z.T. Ö.

yalınayu / teginü turur

Z.T. Y. (3)

(3561-3562)² kim bolsar / anı / neçök / utgalı y[êgedgeli] ugay sizler

Z.T. N. Z.T. Y.

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

² Eksik parçalar içindeki iç cümleler, bağımsız cümleler olarak incelenmiştir.

b. Yapısına Göre: Karmaşık Birleşik Cümle [Şartlı Birleşik Cümle + Girişik Birleşik Cümle]:
(utgalı y[égedgeli], kim bolsar)

Y.

(3562-3564) ertingü katıgılanmakl(ı)g bilge biligke tükellig yagız yèr erkligi ç(a)ştané élig beg / m(e)n
Ö.

erür m(e)n

Y.

a. Yüklemine Göre: İsim Cümlesi

b. Yapısına Göre: Girişik Birleşik Cümle (ertingü katıgılanmak)

(3565-3567) katıg köñül öritip / korkunçsuz ayıncısız köñülin / sizlerni birle sünüşgeli / kelyük m(e)n
Z.T. Z.T. Z.T. Y.

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: Girişik Birleşik Cümle (katıg köñül öritip, sizlerni birle sünüşgeli)

(3567-3569) ay yeklere / çın kértü alp katıg erser sizler / mēni birle sünüşgeli / anuk turunlar
CDU Z.T. Z.T. Y.

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: Karmaşık Birleşik Cümle [Şartlı Birleşik Cümle + Girişik Birleşik Cümle]:
(mēni birle sünüşgeli; çın kértü / alp katıg erser sizler)

Z.T.

Y.

(3569-3570) amtı / bir ikintike / sınaşalım
Z.T. Z.T. Y.

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: Basit Cümle

(3570) kayusu / küçlüg ermiş biz³

Ö. Y.

a. Yüklemine Göre: İsim Cümlesi

b. Yapısına Göre: Basit Cümle

(3571-3573) ança sözlep / ört yalın teg y(i)ti kılıçın elginte tuta / yekler tapa yakın sikrip / içkerü /

Z.T. Z.T. Z.T. Z.T.

kirti

Y.

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: Girişik Birleşik Cümle (ança sözlep, ört yalın teg y(i)ti kılıçın elginte tuta, yekler tapa yakın sikrip)

(3588-3592) élig beg / inçe / tép tédi / balıkımdakı uluşumdakı adasın körüp bo meniñ kılıcım

Ö. Z.T. Y. N.

sizlerniñ kanıñızlarını içgeli tapım ol

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: Karmaşık Birleşik Cümle [İç İçe Birleşik Cümle + Girişik Birleşik Cümle]:
(balıkımdakı uluşumdakı adasın körüp, sizlerniñ kanıñızlarını içgeli; balıkımdakı uluşumdakı

adasın körüp / bo meniñ kılıcım / sizlerniñ kanıñızlarını içgeli / tapım ol

Z.T. Ö. Z.T. Y.

(3592-3598) yekler / inçe / tép tédiler / ulug élig monta maru iki ertingü yavlak rakşaslar bar bir uru

Ö. Z.T. Y.

atl(1)g ikinti agnikêşe atl(1)g biz olarka sanl(1)g erür biz olarnı ut[g]alı yégedgeli usar s(e)n

N.

könülünteki ne küşüşün erser könül éyin kangay

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

³ Cümlede yapısal olarak özne-yüklem uyumsuzluğu görülmektedir ancak semantik olarak bakıldığında, öznenen (*kayusu*) kastedilen *Çaştanı Bey* ve *şeytanlardır*. Dolayısıyla yüklem, çokluk birinci kişiye göre çekimlenmiştir.

b. Yapısına Göre: Karmaşık Birleşik Cümle [İç İçe Birleşik Cümle + Girişik Birleşik Cümle + Şartlı Birleşik Cümle]: (ut[g]alı yègedgeli; olarnı /ut[g]alı yègedgeli usar s(e)n,

N. Y. (1)

könülünteki ne küşüşün / erser; ulug èlig / monta inaru / iki ertingü yavlak rakşaslar / bar, bir
Ö. Y. (2) CDU Z.T. Ö. Y. (1) Ö.

/ uru atl(1)g, ikinti / agnikêşè atl(1)g, biz / olarka / sanl(1)g erür biz, olarnı ut[g]alı yègedgeli
Y. (2) Ö. Y. (3) Ö. Y.T. Y. (4)

usar s(e)n / könülünteki ne küşüşün erser⁴ / könül èyin / kangay
Z.T. Ö. Z.T. Y. (5)

(3609) rakşas / bar ol

Ö. Y.

a. Yüklemine Göre: İsim Cümlesi

b. Yapısına Göre: Basit Cümle

(3609-3610) rakşas / barıp / edgü yumşak savlar sözlep / erüş üküş tnl(1)glarıg / ölürür

Ö. Z.T. Z.T. N. Y.

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: Girişik Birleşik Cümle (barıp, edgü yumşak savlar sözlep)

(3610-3612) anın / amtı / yal(a)nuklar èlig(i)ye / meniñ isig özümin / saña / urunçak urur men

Z.T. Z.T. CDU N. Y.T. Y.

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: Basit Cümle

(3612-3613) m(e)n / ol rakşaska / sanl(1)g m(e)n

Ö. Y.T. Y.

a. Yüklemine Göre: İsim Cümlesi

b. Yapısına Göre: Basit Cümle

⁴ +sAr eki her zaman temel cümlenin zarfı olarak kullanılmaz. Bu cümlede yüklemün öznesi konumundadır.

(3613-3618) ol y(i)me rakşas edgü savlar sözlep teñ teñ öñi öñi körgeli körtle körk meniz

belgürtüp biltizmedin üküş tnl(1)glarıg ölüüp / ulug èlig / anı utgalı yègedgeli / katıglan

Z.T.

CDU

Z.T.

Y.

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: Girişik Birleşik Cümle ([ol y(i)me rakşas] edgü savlar sözlep, teñ teñ öñi öñi körgeli körtle körk meniz belgürtüp, teñ teñ öñi öñi körgeli, biltizmedin, üküş tnl(1)glarıg ölüüp; anı utgalı yègedgeli)

(3618-3619) tèmin ök / küşüşün sakınçın / bütgey

Z.T.

Ö.

Y.

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: Basit Cümle

(3619-3620) ötrü / èlig beg / t(e)rkin ök / ol rakşasıg tilegeli / bartı

Z.T.

Ö.

Z.T.

Z.T.

Y.

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: Girişik Birleşik Cümle (ol rakşasıg tilegeli)

(3620-3632) ol y(i)me / dušta atl(1)g rakşas / èlig begig ırakdın körüp ök / öz körkin tegşürüp /

Z.T.

Ö.

Z.T.

Z.T.

ç(a)stanè èlignin yèg üstünki amrak hatunının körkin belgürtüp / èlig beg basasınta yorıy / oglagu

Z.T.

Z.T.

ünün ünteyü / èlig begke / ince / tèt tedi / amrak begim meni o[run]ta yatguru kodup kança bargalı

Z.T.

Y.T.

Z.T.

Y.

sakınur siz azu y(i)me adın sever amrakınız bar erki anı üçün meni kodup barır siz t(e)rkin maña

N.

sözlep amrak begime birök sözlemeser siz muna isig özüm üzülgele turur

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: Karmaşık Birleşik Cümle [Girişik Birleşik Cümle+İç İçe Birleşik Cümle+Şartlı Birleşik Cümle]: (ëlig begig ırakdın körüp ök, öz körkin tegşürüp, ç(a)ştanë èligniy yëg üstünki amrak hatununıy körkin belgürtüp, èlig beg basasinta yoriyu, oglagu ünin ünteyü, mëni o[run]ta yatguru kodup, kaçça bargalı, mëni kodup, üzülgele, adın sever;

birök / sözlemeser siz; mëni o[run]ta yatguru kodup/ kaçça bargalı / sakınur siz, azu y(i)me /

CDU Y. (1) Z.T. Z.T. Y. (2) CDU

adın sever amrakıñız/ bar / erki, anı üçün / mëni kodup / barır siz, t(e)rkin / maña / sözleñ /

Ö. Y. (3) CDU Z.T. Z.T. Y. (4) Z.T. Y.T. Y. (5)

amrak begime, birök sözlemeser siz / muna / isig özüm / üzülgele turur

CDU Z.T. Y.T. Ö. Y. (6)

(3635-3645) ötrü / dušta atl(1)g rakşas / ertingü korkıp / öz rakşas körkin ök èlig begneñ adakınta

Z.T. Ö. Z.T.

bagarın suna yatıp / inçe / tıp tedi / ulug èlig amtı m(e)n şaşa sanlıg erür m(e)n neteg y(a)rılıkasar anı

Z.T. Z.T. Y.

bütürgeli anuk turur m(e)n monta inaru ayı irak ermez tariçanta [a]tl(1)g yavlak rakşas bar seniñ

N.

uluşundaki ig emgeknıy tözi yıltızı ol erür anıy y(a)rılıgıña erksizin m(e)n bo montag yavlak ada kılur

m(e)n

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: Karmaşık Birleşik Cümle [Girişik Birleşik Cümle + İç İçe Birleşik Cümle +Şartlı Birleşik Cümle]: (ertingü korkıp, öz rakşas körkin ök èlig begneñ adakınta bagarın suna yatıp, anı bütürgeli; neteg / y(a)rılıkasar; ulug èlig / amtı / m(e)n / şaşa / sanlıg erür m(e)n,

Z.T. Y.(1) CDU Z.T. Ö. Y.T. Y. (2)

neteg y(a)rılıkasar / anı bütürgeli / anuk turur m(e)n, monta inaru / ayı irak ermez, tariçanta

Z.T. Z.T. Y. (3) Z.T. Y. (4)

[a]tl(1)g yavlak rakşas / bar, seniñ uluşundaki ig emgeknıy tözi yıltızı / ol erür, anıy y(a)rılıgıña

Ö. Y. (5) Ö. Y. (6) Y.T.

/ erksizin m(e)n, bo montag / yavlak ada kılur m(e)n

Y. (7) Z.T. Y. (8)

(3645-3647) anta ötrü / ç(a)stané élig beg / alp katıg yürekin / ol rakşasıg tilegeli / bartı
Z.T. Ö. Z.T. Z.T. Y.

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: Girişik Birleşik Cümle (ol rakşasıg tilegeli)

(3647-3648) ança yorıyu / ırakdın / koñkiu üni yır üni / eş(i)dilti
Z.T. Y.T. Ö. Y.

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: Girişik Birleşik Cümle (ança yorıyu)

(3648-3650) anta ok / élig beg / kapkara tünle / tavış tıñ sanu / bir ödünk(i)ye / turtı
Z.T. Ö. Z.T. Z.T. Z.T. Y.

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: Girişik Birleşik Cümle (tavış tıñ sanu)

(3650-3652) ol yır üni [éş]idmişde ök / bodis(a)t(a)vlarnañ bilge [bili]gin / odgurak / bilti
Z.T. N. Z.T. Y.

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: Girişik Birleşik Cümle (ol yır üni [éş]idmişde)

(3712-3713) [yalın] teg közi karakı / yalınayu / tegzintürüp / olurmaz mu
Ö Z.T. Z.T. Y.

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: Girişik Birleşik Cümle (yalınayu, tegzintürüp)

(3713-3717) v(a)runé t(e)ñri / inçe / tıp tédi / arvışçılar begi tözün këm(a)rakké(y)a amtı ç(a)stané
Ö Z.T. Y.

élig beg közünmez bolup bartı kalın yekler tegirmileyü avlap [é]ltiler ergey
N.

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: Karmaşık Birleşik Cümle [Girişik Birleşik Cümle + İç İçe Birleşik Cümle]:

(közünmez bolup, tegirmileyü avlap; arvışçılar begi tözün kém(a)rakté(y)a, amtı / ç(a)stané

Y. (1)

Z.T.

élig beg / közünmez bolup / bartı, kalın yekler / tegirmileyü avlap / [é]ltiler ergey)

Ö.

Z.T.

Y. (2)

Ö.

Z.T.

Y. (3)

(3717-3720) ança sözleyü turur erken / anıñ arasınta / ç(a)stané éligke / yakın / belınteg yavlak ün /

Z.T.

Z.T.

Y.T.

Z.T.

Ö.

yañku teg / eşidilti

Z.T.

Y.

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: Girişik Birleşik Cümle (ança sözleyü turur erken)

(3720-3724) yekler tr(i)jul badruk ç(a)kir bindipalta ulatı / bı bıçguları bir ikintike salmış tokımış

Z.T.

Y.T. (?)

üniñe / miñ artuk küvrü[g]ler üninte üstünrek yavlak ü[n] turtı

Y.

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: Girişik Birleşik Cümle (bı bıçguları bir ikintike salmış tokımış)

(3724-3729) anta ok / h[o]rmuzta t(e)ñriniñ çatraviré atl(ı)g ogulı / t(e)[ñride]m tonın béliñe yörgeyü

Z.T.

Ö.

Z.T.

alıp / intradanu yasın élginte tutup / ç(a)stané éligniñ tegresinte / keze yorıdı

Z.T.

Y.T.

Y.

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: Girişik Birleşik Cümle (t(e)[ñride]m tonın béliñe yörgeyü alıp, intradanu yasın élginte tutup)

(3729-3732) anta ötrü / yértinçü yér suv tepremişin körüp / maitré bodis(a)t(a)v / yaşomaitré

Z.T.

Z.T.

Ö.

bodis(a)t(a)v birle / kök kalık yolınça yoriyu / k(e)ltiler

Z.T.

Z.T.

Y.

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: Girişik Birleşik Cümle (yértinçü yér suv tepremişin körüp, kök kalık yolınça yoriyu)

(3732-3771) ötrü / maitré bodis(a)t(a)v / inçe / tęp [tédi] / tözün yaşomaitr(è)ya bo ç(a)stané élig beg

Z.T.

Ö.

Z.T.

Y.

séziksiz bo tün ok alku yeklerig barça bulun yınak saçgay bo t(e)nriler yoksuz emgenürler birök yazıg

yér arkasıntakı topraknıñ p(a)rmanu kog kıçmuk sanı neçe erser yene y(i)me alku tınlıglarınñ sanı

sakışu neçe tenlig bol[sar ne]çe tenlig kalın küçlüg yavl(a)k yek i[çgek] bolsarlar bodis(a)t(a)v uguşlug

élig begniñ ‘eñ mıntın et’özünteki bir evin tüsiñe y(i)me ada tuda tegürgeli uguluk ermezler ne üçün

tęp tésér ögil sakıngıl tözünüme bo élig begniñ öñreki savların bo b(a)drak(a)lpdakı beş yüz

N.

bodis(a)t(a)vlar barça montada öñre burhan kutın bulup sansartın ozguçıları er[ti] kentü öziniñ

katıglanmakıña köñülin yürekin v(a)jir teg kılıp alku bizni barça utup yègedip biznide öñre burhan

kutın bultaçı boltı kınıg köñüllüg avışın sid sadan kılıp köñülin yürekin buyan edgü kılınça üklitdi

asdı burhan kutılıg küsüşinte ançak(ı)ya y(i)me tınmadın kılğuluk işiñe aruk[suz] köñülin arıtı armadı

öz isig özin ıdalayu yaraş yarap adınlarınñ em[ge]kin köt[ürü] k(e)n[tü] öziniñ emgekçe [emgenip]

uz[un] turkaru adın tınl(ı)glarıg edgükerü katıgl[ant]ı tavrantı bo kutlug tınl(ı)g [nirvan] kapagıña

yagukk(ı)ya turur keçmedin ara bo yértinçü yer suvda burhanlıg kün t(e)ñri örleyü toga kelgey üstün

t(e)ñri altın yal(a)ñuk azu yek içgek kim erser anıñ utru turtaçı yok toñalar begi teg korkınçsız ayınçsız

köñülin teprençsiz turup kalın yeklerniñ yavlakın ömedin muna amtı barçanı utar yégedür

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: Karmaşık Birleşik Cümle [İç İç Birleşik Cümle + Girişik Birleşik Cümle + Şartlı Birleşik Cümle]: (bodis(a)t(a)v uğuşlug élig begniñ ‘eñ mintin et’özünteki bir evin tüsiñe y(i)me ada tuda tegürgeli, burhan kutın bulup, katıgılanmak, köñülin yürekin v(a)jir teg kılıp, alku bizni barça utup yégedip, kınıg köñüllüg avışın sid sadan kılıp, ançak(ı)ya y(i)me tınmadın, kılğuluk, öz isig özin ıdalayu, yaraş yapap, adınların em[ge]kin köt[ürü], k(e)n[tü] öziniñ emgekçe [emgenip], adın tınl(ı)glarıg edgükerü, keçmedin, burhanlıg kün t(e)ñri örleyü, anıñ utru turtaçı, toñalar begi teg korkınçsız ayınçsız köñülin teprençsiz turup, kalın yeklerniñ yavlakın ömedin; birök /
CDU

yagız yer arkasındaki toprakniñ p(a)rmanu kog kıçmuk sanı / neçe erser, yene y(i)me /
Ö. Y. (1) Z.T.

alku tınlıglarıniñ sanı sakışı / neçe teñlig bol[sar, ne]çe teñlig kalın küçlüg yavl(a)k yek
Ö. Y. (2)

i[çgek] bolsarlar, ne üçün⁵ / tıp tésar, üstün t(e)ñri altın yal(a)ñuk azu yek içgek / kim
Y. (3) N. Y. (4) Ö. Y. (5)

erser; ne üçün; tözün yaşomaitr(è)ya / bo ç(a)ştané élig beg / séziksiz / bo tün ok / alku
Y. (6) CDU Ö. Z.T. Z.T.

yeklerig / barça bulun yınak / saçgay, bo t(e)ñriler / yoksuz / emgenürler, birök yagız
N. Y.T. Y. (7) Ö. Z.T. Y. (8)

yer arkasındaki toprakniñ p(a)rmanu kog kıçmuk sanı neçe erser / yene y(i)me alku
Z.T.

tınlıglarıniñ sanı sakışı neçe teñlig bol[sar / ne]çe teñlig kalın küçlüg yavl(a)k yek
Z.T.

i[çgek] bolsarlar / bodis(a)t(a)v uğuşlug élig begniñ ‘eñ mintin et’özünteki bir evin

⁵ “Ne içindir? derse” anlamında olduğu için, *ne üçün* temel cümlenin (*tıp tésar*) nesnesi konumundadır.

Z.T.

tüşiñe v(i)me ada tuda tegürgeli / uguluk ermezler, ne üçün tēp tēser / ögil sakıngıl /

Z.T.

Y. (9)

Z.T.

Y. (10)

tözünüme / bo èlig begniñ öñreki savların, bo b(a)drak(a)lpdaki bēş yüz

CDU

N.

bodis(a)t(a)vlar / barça / montada öñre / burhan kutın bulup / sansartın / ozguçları

Ö.

Z.T.

Z.T.

Z.T.

Y.T.

Y. (11)

er[ti], kentü öziniñ katıglanmakıña / köñülin yürekin v(a)jir teg kılıp / alku bizni barça

Z.T.

Z.T.

utup yēgedip / biznide öñre / burhan kutın / bultaçı boltı, kınıg köñüllüg avışın sid

Z.T.

Z.T.

N.

Y. (12)

sadan kılıp / köñülin yürekin / buyan edgü kılınçka / üklitdi asdı, burhan kutılıg

Z.T.

N.

Z.T.

Y. (13)

küşüñte / ançak(ı)ya v(i)me tınmadın / kılguluk işiñe / aruk[suz] köñülin / arıtı /

Y.T.

Z.T.

Y.T.

Z.T.

Z.T.

armadı, öz isig özin ıdalayu / yaraş yarap / adınların em[ge]kin köt[ürü] / k(e)n[tü]

Y. (14)

Z.T.

Z.T.

Z.T.

öziniñ emgekçe [emgenip] / uz[un] turkaru / adın tın(ı)glarıg edgükerü / katıgl[antı]

Z.T.

Z.T.

Z.T.

tavrantı, bo kutlug tın(ı)g [nirvan] kapagıña / yagukk(ı)ya turur, keçmedin ara / bo

Y. (15)

Y.T.

Y. (16)

Z.T.

yertinçü yer suvda / burhanlıg kün t(e)ñri örleyü / toga kelgey, üstün t(e)ñri altın

Y.T.

Z.T.

Y. (17)

yal(a)ñuk azu yek içgek kim erser / anıñ utru turtaçı / yok, toñalar begi teg korkınçsız

Z.T.

Ö.

Y. (18)

ayınçsız köñülin teprençsiz turup / kalın yeklerniñ yavlakın ömedin / muna amtı /

Z.T.

Z.T.

Z.T.

barçanı / utar yēgedür

N.

Y. (19)

(3771-3776) [yaşamait]rē bodis(a)t(a)v / inçe / tēp tēdi / ayagka tegimlig tözün maitr(è)ya amtı biz

Ö.

Z.T.

Y.

y(i)me ol edgölüg ç(a)ştanê êligkerü yakın barıp ol kutlug tnl(ı)gıg körmekin közümüzni kutlug kıvılg

N.

kılalım

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: Karmaşık Birleşik Cümle [İç İç Birleşik Cümle + Girişik Birleşik Cümle]:

(ol edgölüg ç(a)ştanê êligkerü yakın barıp, ol kutlug tnl(ı)gıg körmek; ayagka tegimlig tözün

maitr(ê)ya, amtı / biz y(i)me / ol edgölüg ç(a)ştanê êligkerü yakın barıp / ol kutlug tnl(ı)gıg

Y. (1)

Z.T.

Ö.

Z.T.

Z.T.

körmekin / közümüzni / kutlug kıvılg kılalım

N.

Y. (2)

(3776-3778) maitrê bodis(a)t(a)v / inçe kılalım tıp sözleyü / iki[si barça] / ç(a)ştanê êlig tapa /

Ö.

Z.T.

Z.T.

Z.T.

bartılar

Y.

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: Karmaşık Birleşik Cümle [İç İç Birleşik Cümle + Girişik Birleşik Cümle]:

(inçe kılalım tıp sözleyü; inçe / kılalım)

Z.T.

Y.

(3778-3781) [anta] ötrü / belindeg / ç(a)ştanê êlig tegresinte / kolti sanınça yekler / katıg ünin /

Z.T.

Z.T.

Y.T

Ö.

Z.T.

kık(ı)rışdılar alakırışdılar

Y.

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: Basit Cümle

(3781-3784) agızlarıntın közlerintın burunlarıntın barça korkgu teg ört yalın üntürüp / tişlerin

Z.T.

azıgların çıkıratıp / sıçganakların urunu / ayaların / yapıntı

Z.T.

Z.T.

N.

Y.

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: Girişik Birleşik Cümle (ağızların közlerinin burunlarının barça korkgu teg ört yalın üntürüp, tişlerin azıgların çıktratıp, sıçganakların urunu)

(3819-3821) yinçge bêlin ulınıp tolğanıp / tözün yumşak oğlagu adakın / akuru akuru / mañın /
Z.T. Z.T. Z.T. Z.T.

yoriyur

Y.

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: Girişik Birleşik Cümle (yinçge bêlin ulınıp tolğanıp)

(3831-3832) ol ugurta / [föläkin] küçin / üntürgey biz
Z.T. N. Y.

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: Basit Cümle

(3832-3836) anta sözlep / arçunê toña / uzun saçın kedin arkasında ıdıp / bilekin sıkıñıp / anıñ arasında
Z.T. Ö. Z.T. Z.T. Z.T.

/ beliñteg kilimbê yek kızın koyınta kötürü alıp / nilapuşup atl(1)g söğüt altın / êltü bartı
Z.T. Y.T. Y.

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: Girişik Birleşik Cümle (anta sözlep, uzun saçın kedin arkasında ıdıp, bilekin sıkıñıp, beliñteg kilimbê yek kızın koyınta kötürü alıp)

(3836-3842) ötrü / atası kilimbê [yek] / öz pada ordusuña kelip / amrak kızın bulmadın / inçe / têp tedi/
Z.T. Ö. Z.T. Z.T. Z.T. Y.

meniñ kızım kança baryuk ol têp tegreki terti yekler inçe têp tédiler yekler ulug(1)ya siziñ kızınıznı

N.

arçunê toña kunup êltü bartı

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: Karmaşık Birleşik Cümle [Girişik Birleşik Cümle + İç İçe Birleşik Cümle]:
(öz pada ordusına kelip, amrak kızın bulmadın, meniñ kızım kaçça baryuk ol tęp, tegreki terti
yekler, sizin kızınıznı kunup; meniñ kızım / kaçça / baryuk ol, yekler ulug(1)ya / sizin kızınıznı

Ö. Y.T. Y. (1) CDU

/arçuné toña/kunup / éltü bartı)

Ö. Z.T. Y. (2)

(3842-3843) bo savıg eşidip / kilimbé yek / öbkesi tölükinte ögsüz teg boltı

Z.T. Ö. Y.

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: Girişik Birleşik Cümle (bo savıg eşidip)

(3845-3850) antag osuglug / kilimbé yekler / körkinçe / öbke köñülin bödiyü / élgın adakın arçuné

Z.T. Ö. Z.T. Z.T.

toñağ ölürgülük erig barıg kılıp / himavant tag kısılnta / kirip bartı

Z.T. Y.T. Y.

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: Girişik Birleşik Cümle (öbke köñülin bödiyü, élgın adakın arçuné toñağ
ölürgülük erig barıg kılıp, élgın adakın arçuné toñağ ölürgülük)

(3850-3852) ötrü / arçuné toña / kilimbé yekniñ kızı birle / hualıg çiçeklig [yér]t[e] oynayu /

Z.T. Ö. Z.T. Z.T.

ilinçüleyü / olurtı

Z.T. Y.

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: Girişik Birleşik Cümle (hualıg çiçeklig [yér]t[e] oynayu, ilinçüleyü)

(3861-3863) anta ötr[ü] / inisi bimbasené toña / v(a)jirlıg lorjisin kötürüp / tıdıgsız köñülin / kilimbé

Z.T. Ö. Z.T. Z.T.

yek utrı / bartı

Z.T. Y.

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: Girişik Birleşik Cümle (v(a)jırlıg lorjisin kötürüp)

(3864-3866) anta ok / ol kilimbè yek / ulug bedük sögütüg tüpinte berü ko[ɲar]up / bimbasënë toɲag

Z.T. Ö. Z.T. Y.T.

başka / urtı

Y.

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: Girişik Birleşik Cümle (ulug bedük sögütüg tüpinte berü ko[ɲar]up)

(3866-3868) anta ok / bimbasënë toɲanıɲ iki közintin burnıntın / barça kan / akıp ünti

Z.T. Y.T. Ö. Y.

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: Basit Cümle

(3868-3871) ötrü / bimbasënë toɲa / y(i)me / v(a)jırlıg lorjisi üze / kilimbè yekig tölükün urup / anta

Z.T. Ö. Z.T. Z.T. Z.T. Z.T.

ok / yèrte / kamdı

Y.T. Y.

a. Yüklemine Göre: Fiil Cümlesi

b. Yapısına Göre: Girişik Birleşik Cümle (kilimbè yekig tölükün urup)

Sonuç

Çaştanı Bey'in ülkesini kurtarmak için şeytanlarla olan mücadelesinin anlatıldığı *Çaştanı Bey Hikâyesi*, Daśakarmapathāvadānamālā'nın (DKPAM) dokuzuncu günahında (övke üz buz köñül

öritmek) yer alan, Budist öğretinin hâkim olduğu bir hikâyedir. Bu hikâye cümle ögelerine, türüne ve yapısına göre şöyle değerlendirilebilir:

a. Çaçtanı Bey Hikâyesi'nde en çok kullanılan cümle ögesi *zarf tümlecidir*. Özellikle *-(X)p*, *-(y)U* zarf-fiil ekleriyle bağlanan kelimeler, kelime grupları ve cümleler; cümle içinde zarf tümleçlerinin sık kullanılmasına neden olmuştur. Bu durum da, bir cümle içinde birden fazla olayın art arda aktarılmasına ve yargının hangi koşullar altında (zaman, yer, durum vs.) gerçekleştiğine dair bilgi edinmemize vesile olmuştur.

b. Cümle türüne göre, en çok *fil cümleleri* görülmektedir. Bunun nedenlerinden biri, hikâyelerde devam eden olay akışı / aksiyon / harekettir.

c. Cümle yapılarına göre ise hikâyede basit cümleler az, birleşik cümleler yoğun şekilde yer almaktadır. Özellikle *girişik birleşik cümlelerin* ve *karmaşık birleşik cümlelerin* sıkça kullanımı görülmektedir. Zarf-fiillerin çokça kullanımı girişik birleşik cümleleri, *tép tedi* yüklemının de yan cümleyi (iç cümleyi) temel cümleye bağlaması iç içe birleşik cümleleri oluşturmuş ve bu birleşik cümlelerin birlikte kullanılması da, karmaşık birleşik cümleleri meydana getirmiştir.

Sonuç itibariyle *Çaçtanı Bey Hikâyesi*'nde cümle ögesine göre *zarf tümleçleri*, cümle türüne göre *fil cümleleri*, cümle yapısına göre ise *girişik birleşik cümleler* ve *karmaşık birleşik cümleler* sıkça kullanılmıştır. Mevcut hikâye dinî ve çeviriye dayalı bir metin olduğu için Budizme ait kelimeler de (*Bodhisattva Maitreya*, *Bodhisattva Yaśomitra* vs.) dönemin bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte, metinde ağır bir dil kullanılmamış ancak birleşik cümle yapılarının sıklığı, yani birden fazla olayın tek bir yargı içinde anlatılması; dilin ifade gücünün muayyen bir seviyeye ulaştığını gösterir.

Kısaltmalar

CDU: Cümle Dışı Unsur, **DKPAM:** Daśakarmapathāvadānamālā, **N.:** Nesne, **Ö.:** Özne, **Y.:** Yüklem, **Y.T.:** Yer-Yön Tümleci, **Z.T.:** Zarf Tümleci

Kaynakça

Banguoğlu, Tahsin (1986), Türkçenin Grameri, 2. bs., Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 528.

Ehlers, Gerhard (1987), Alttürkische Handschriften. Teil 2: Das Goldglanzsūtra und der buddhistische Legendenzyklus Daśakarmapathaavadānamālā, Stuttgart: Wiesbaden.

Elmalı, Murat (2009), Daśakarmapathāvadānamālā (Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin-Tıpkıbasım), Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Elmalı, Murat (2014), “Çaştanı Bey Hikâyesi’ne Ait Yeni Belgeler”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi. Cilt 48, Sayı 48, 47-62.

Elmalı, Murat (2016), Daśakarmapathāvadānamālā (Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin-Tıpkıbasım), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Eraslan, Kemal (2012), Eski Uygur Türkçesi Grameri, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ergin, Muharrem (2013), Türk Dil Bilgisi, İstanbul: Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım.

Kara, Serdal (2012), “Girişik Cümle Problemi Üzerine Bir İnceleme”, Turkish Studies. Cilt 7, Sayı 2, 643-648.

Karahan, Leylâ (1994), “Türkçede Birleşik Cümle Problemi”, Türk Dili. Sayı 505, 19-23.

Mert, Abdullah (2014), Eski Uygur Türkçesiyle Çaştanı Bey Masalı (Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin-Tıpkıbasım), Yüksek Lisans Tezi. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Müller, F. W. K., Gabain, A. Von (1945), Çaştanı Bey Hikâyesi Uigurica IV - A, (Çev. Saadet Himran), İstanbul: Bürhaneddin Erenler Basımevi.

Özçelik, Sadettin., Erten, Münür (2011), Türkiye Türkçesi Dilbilgisi, Ankara: Bizim Büro Basımevi.

Wilkens, Jens (2010), Alttürkische Handschriften Teil 10-Buddhistische Erzähltexte, Stuttgart.

Shogaito, Masahiro - Tugusheva, Lilia - Fujishiro, Setsu (1998), The Daśakarmapathaavadānamālā in Uighur from the collection of the St. Petersburg Branch of the Institute of Oriental Studies Russian Academy of Sciences, Kyoto.